

с (карач) 2
518

кар. 1834 - 1

кр

БАЙКЪУЛЛАНЫ АБУЛ-КЕРИМ

**ОКТАБРНЫ
САУГЪАСЫ**

БАЙКЪУЛЛАНЫ АБУЛ-КЕРИМ

ОКТЯБРНЫ САУГЪАСЫ

**НАЗМУЛА,
ПОЗМАЛА**

**СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК—1978**

Кар-1834-1

Б $\frac{70403-49-78}{М 159(03)-78}$ 61-78

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бѣлюмю, 1978

НАЗМУЛА

Партия

Партиябыз, бизни суйген партия,
Сеннгед мени хар алгышым, тилегим.
Тюз ишинги, тенг саугангы кючюнден
Ойнайд бюгюн алгын салкын джюрегим,

Партиябыз, бизни тууган партия,
Сеннгед махтау джуртубузну джарытхан,
Кыйынлыкны, кемликлени джокъ этиб,
Бизге ёмюр эркинликни танытхан.

Партияса, бизни сыйлы партия,
Тот бугоуну зор тамырын кюйдюрген,
Кърау басхан ау кёзлени кенг ачыб,
Джерибизге кюнню джарыкъ тийдирген.

Учундура бизни алдан эм алгъа,
Юретесе сен хаман джигитликге.
Айтсакъ атынгы, партиябыз, сени,
Артыкъ да деу кюч киреди ма бизге.

Партия, башчыса, алчыса бизге ,
Сен акъылса, билимсе бизге.
Сен джюрексе, тылпыуса бизге,
Сен кѣзсе, къулакъса бизге.

Сен джашауса, байлыкъса бизге,
Сен кюнсе, айса бизге,
Сен махтауса, хорламса бизге,
Сен насыбса, къууанчса бизге.

Ачыкъса сен, таукелсе, кюнча кѣкде,
Джарыкъса сен, джашауча, бютеу джерде,
Белгилесе сен, сууча тенгизде,
Джарытаса сен, джулдузча Кремлде.

Урунабыз, тенг эркинлик берилиб,
Къууанчыбыз, джашауубуз керилиб,
Байлыгъыбыз чагъады тюз кѣрюнюб,
Ишлегениге джай кѣгети тѣгюлюб.

Къууанабыз, къууанчыбыз толуду,
Хорламыбыз ленинизм къолуду,
Баргъаныбыз коммунизмни джолуду,
Махтанабыз, махтауубуз ма олду.

Зор заманда баралмагъан, джюк татыб,
Эркин хауа солугъанлы, танг атыб,
Бешджыллыкъла ётедиле джарытыб,
Кюн чыкъгъанча, сау дуниягъа танытыб.

Ётедиле толуб алгъа беш джылла,
Аллыбызда — энтда уллу планла.
Келедиле джангы-джангы хорламла.
Сау бол, — дейди халкъым сеннге, партия.

Партиябыз, сени ишингди ма была,
Къолунгду тюз хорламланы барысы.
Джаша, джаша ёмюр-ёмюр джылланы,
Къралымы махтаулу къурч къаласы.

1956

Уллу Ленин, джашайса

Октябрда, биз билген,
Джериме кюн тийдирген,
Устазыбыз эм суйген,
Уллу Ленин, джашайса.

Джашайса, сенсе башчы,
Урунганны къууанчы,
Джашарыкъса, билеме,
Ай, Кюн да джукъланнгынчы.

Кюн Чыкыгъанда, Батханда,
Къыбылада, Шималда,
Джарыгыбыз хар къайда,
Уллу Ленин, джашайса.

Алда баргъан, хорлагъан,
Партиямы къурагъан,
Джюрегибиз, тюз ургъан,
Уллу Ленин, джашайса.

Халкъыма тарх юретген,
Къарнаш, джолдаш, тенг этген.
Акылыбыз, таб элтген,
Уллу Ленин, джашайса.

Биз ишлеген, талпыгъан,
Насыбха кенг джол салгъан,
Къанатыбыз, учургъан,
Уллу Ленин, джашайса.

Къуугъунда эм кюрешде,
Урунууда, кенгешде,
Байрагыбыз хар иште,
Уллу Ленин, джашайса.

Джашайса, сенсе башчы,
Урунганны къууанчы,
Джашарыкъса, билеме,
Ай, кюн да джукъланнгынчы.

1935

Мени джуртум

Мени джуртум, мени джанымса,
Джанымдан да сен багъалыса.
Башчы болуб сени къурагъан
Уллу Ленинни Уллу джуртуса.

Мен билеме, сен алчыса,
Урунганны баш къууанчыса,
Джерде-кёкде да къанатыса,
Джарыкъ кюню, толгъан айыса.

Махтанама мен сени бла,
Махтаулу алтмыш джыллыгъынг бла,
Къууанама, сеннге джырлайма,
Урунама, иште хорлайма.

Алтмыш джыл—мен джашау кёргенли,
Октябрь зорлукъну кёмгенли,
Уллу Ленин тенглик бергенли,
Джаша, джуртум, халкъым, дегенли.

Алтмыш джыл—мен джол таныгъанлы.
Джангыдан экинчи туугъанлы,
Мени джуртум, деб къууанганлы,
Къоркъуусуз, эркин солугъанлы.

Алтмыш джыл—мен кёкге киргенли,
Къурч къаназлы къушха миннгенли,
Сууунгда балыкъча джюзгенли,
Джерингде иенгча джюрюгенли.

Аны ючюн борчлума сеннге,
Ийнан, ышан къачан да меннге.
Сеннге атайма, не иш алсам да,
Тауда, тюзде, къайда болсам да.

Аны ючюн ёлгенди отда
Багъалы къарнашым Даут да,
Ёлгендиле миллионла да
Сени ючюн халкъ къазауатда.

Мени джуртум, таулу, тюзлюсе,
Чагъаса сен майча, ёсесе.
Тюз джашлыкъны керти джерисе,
Адам улуну джюрегисе.

Мени джуртум, сен кюнбетлисе,
Назлы, наратлы чегетлисе,
Доммайлы, буулу, мараллыса,
Тенгизли, кёллю, кьобанлыса.

Мени джуртум, малы, кышлыкълыса,
Джугору ханслы джайлыкълыса,
Терен толкъунлу сабанлыса,
Алтын бюртюклю будайлыса.

Алмыш джылтгъа алчы болгъанса,
Кийингенге, нюрден толгъанса,
Алмышха джюзден да озгъанса,
Тарихынга джангы бетле джазгъанса.

Алтмыш джылны ичиде талай
Кыйын джолну ётгенбиз, хорлай,
Октябрны байрагын алгъа
Элтгенбиз, мийик тутуб, джырлай,

Джаула сеннге кёб чабхандыла,
Аямайын мыллык атхандыла.
Сеннге къазгъан уруларында уа
Кеслери джерни къабхандыла.

Алай болгъанды Халкинголда
Хасан кёлню джагъасында да,
Антантаны заманында,
Уллу Ата джурт къазауатда да,

Къайда да сен хорланмагъанса,
Хорланмазса, не абынмазса,
Отха от бла джууаб этгенбиз,
Джауларынгы теблеб ётгенбиз.

Накбут-налмаз, алтынды джеринг,
Байлыкъ толу шахарынг, элинг,
Анамыча, сюеме сени,
Сенсе, джуртум, насыбым мени.

Хар миллетинг тенгди, джолдашды,
Айырылмаз шохду, къарнашды,
Джюзджыллыкъ къартынг да бюгюн
джашды,
Отда, сууда, иште да башды.

Къурч къадама киритбиз чекге,
Баразала салабыз кёкге,
Айгъа, чолпаннга да минебиз,
Джер байлыгъына терен киребиз.

Тогъузунчу бешджыллыкъда,
Кюнча, кёкде орун алгъанбыз.
Дангыл тюзледе, мийик таулада
Шахарла, элле да салгъанбыз.

Онунчу бешджыллыкъда да биз,
Сени алдан-алгъа элтирбиз,
Байлыгъынгы ёсдюрюб артыкъ,
Агъачлы, хайырлы да этербиз.

Мени Джуртум, джолгъа хазырбыз,
Къайры десенг, ары барырбыз,
Сени сакълар, бегитир ючюн,
Къайда да хорламла салырбыз.

Ийнан меннге, кертиди сёзюм,
Шагъатды сакъ къулагъым, кёзюм,
Джаша, джашна, бек къолдаса сен,
Халкъым бла бирге айтама мен.

Октябрь берген эркинликни,
Къарнашлыкъны, тенгликни ,
Кёзню гинджисинча, сакълайбыз,
Сюебиз сени, къучакълайбыз.

Биз излейбиз рахатлыкъны,
Кимге да тенг джашау, тынчлыкъны,
Алай а сеннге чабханны биз,
Салмай хатер, кѣмюр этербиз.

Октябрны хорламларына,
Джолун баргъан адамларына
Къолун узатхан — къолсуз къалыр,
Шохлукъну кючюн энгда таныр.

Мени джуртум къараб алгъа,
Юлгю болуб бютеу дуниягъа,
Алтмыш джылны хорлаб келебиз,
Сеннге махтау, сый да беребиз.

Партияны башчылыгъы бла,
Уста иши, алчылыгъы бла
Ленинизмни джолун барабыз,
Коммунизмни юйюн салабыз.

1977

Туугъан джерим

Туугъан джерим — Қъарачайым-Черкесим,—
Багъалыса, сыйса меннге, сюеме,
Сени блады кече кюн да джюрегим,
Сен да мени бек сюесе, билеме.

Джолунгдама мен туугъанлы джангыдан,
Урунама, джашайма тюз антымча,
Къучакълайма, алгъа кѣрюб джанымдан,
Хар ташынгы джалай, татлы хантымча.

Насыблыма, назмум анты, ёкюлдю,
Эшит мени, тенглигиме джырлайма,
Тюз ангыла, сѣзюм къургъакъ сѣз тюлдю,
Сени ючюн заманны да хорлайма.

Тюзме сеннге, джуртумача эм сойген,
Джюрегими сен тамыры, джигисе,
Октябрда тенглик алгъан, кюн кѣрген
Ариулукъну, байлыкъны да джерисе.

Унутмазма къара кийген заманынгы,
Сууугъунгу тубан байлаб, нюр къачыб,
Тау тюрюнде тургъан кѣб уланынгы,
Кюрешлерин, джаугъа къаршчы от ачыб,

Эсимдеди ишлери тау къушланы,
Орус халкъым къарнаш къолун узатыб,
Ётгенлери боранланы, къарланы,
Залимликни тот бугъоуун ууатыб.

Сени бюгюн адамларынг, кюнлеринг,
Джарыкъдыла, къууанама, сюеме,
Добай, Борис, Марджанча джигерлеринг
Къатлайдыла байлыгъынгы, кѣреме.

Сени кѐм-кѐк чегетлеринг, садларынг
Алтын бла джасайдыла атынгы,
Харун, Мурат, Османча тулпарларынг
Айтадыла батырлыгъын халкъынгы.

Сени мийик, акъ сакъаллы тауларынг
Айбатдыла ким да айтыр, сюерча,
Чокъуракъча гараларынг, сууларынг
Татлыдыла, дарманнга да ичерча.

Сени толу, терен, кенг къобанынг да,
Джан салады энди къумлу тюзлеге,
Минг-минг джаннган сау Ильични чырагъы да
Къучакълайды джашаууму ѐмюрлеге.

Сени сахарынг, элинг да, кюн тийиб,
Ёседиле, эсги тайыб, джангыгъа,
Минги Тауум сызгъырса да, акъ кийиб,
Джашнайды джерим, майны тангыча.

Ёки саугъанг байрагъынгы джасаб тенг,
Мелхумлукъну толкъунуна бараса,
Кѐб къралгъа болушлукъну этиб сен,
Тыйыншы сый, бюсюреу да аласа,

Ёркин, чууакъ тау кѐгюнгю тубюнде,
Кѐб миллетинг тенг ишлейди, солуйду,
Шохлугъун бегитиб ана тилинде,
Ол Ленинни, Горькийни да окъуйду.

Да окъуйду, окъутады, ёседи,
Салады кенг джолун кёкге, джерге да,
Сау бол, дейме партияма Ленинчи,
Бу насыбны сыйны берген кимге да!

Мен сюеме, сукъланама, джазама,
Махтанама областыма, халкъыма,
Мен сыйлайма, хорламыма базама,
Кёлюм толад уллу Ата джуртума.

Туугъан джерим — Къарачайым-Черкесим,
Джашна энтда, ашыкъ алгъа ишингде,
Сеннге борчлу къалмаз джашынг Абул-Керим
Коммунизм къууар ючюн кюрешингде.

1965

Махтау сеннге

Джолун билген, джашаууна къууаннган,
Ишин сюйген, уста, джигер уруннган,
Махтау сеннге, сый, бюсюреу, шох салам,
Хорламлагъа керти ие — совет адам.

Махтау сеннге, Октябрда эр туугъан,
Джерни юсюн, кёкню къойнун аулагъан,
Отуз джылны рахатлыкъда джашагъан,
Кечеси да энди кюннге ушагъан.

Отуз джыл, биз уу джыланны кѣмгенли,
Кюнде окъ, тоб таууш эшитмегенли,
Отуз джыл, биз энтда алда келгенли,
Джюрек джыйырма миллионнга кюйгенли.

Отуз джыл, биз фашист уяны чачханлы,
Кѣб миллетге джангы джашау ачханлы,
Отуз джыл, биз джангыдан джаш туугъанлы,
Хорламны байрагъын мийик тутханлы.

Мен билеме, халкъым, уллу ишинги,
Салмай артха къарыуунгу, кючюнгю,
Бютеу ишни къазауатха бургъанынгы,
Къайда да джауну хатерсиз ургъанынгы.

Мен билеме сени джигитлигинги,
Ата джуртума бек суймеклигинги,
Партияны башчылыгъы, джолу бла
Отха, суугъа да къоркъуусуз киргенинги.

Джуртуму да сыйын мийик кѣлтюрген,
Эркинликни уллу кючюн танытхан,
Сени кючюнгд бизге хурмет келтирген,
Сау дунияда урунганны уятхан.

Махтау сеннге, бюгюн айга джетдирген,
Луноходха анда джумуш этдирген,
Топракъ, зыгъыр алыб джерге, къайтхан,
Партияма джангы хапарла айтхан.

Махтау сеннге, Чолпанны да къаздыргъан,
Тарихыбызгъа джангы бетле джаздыргъан,
Рахатлыкъны къаты тутхан, сакълагъан,
Хорланмазлыкъ аскер, сауут къурагъан.

Къор бслайым мен къууанчлы халкъыма,
Шохлукъгъа джырлагъан деу макъамыма,
Къор болайым мен махтаулу джуртума,
Бир тизгинде баргъан онбеш джулдузума.

Халкъым, сени мен джанымча сюеме,
Сенсе туугъан атач, анам, билеме,
Сени ючюн кѣб къазауат этгенме,
Кѣб ёлюмге тюбей, отдан ётгенме.

Унутмазма тубанлы, къара кечелени,
Таякъ бузча, къоргъашын джаугъан кюнлени,
Сууукъ боран суу бузлатхан заманны,
Танымайын къатынгадагъы адамны.

Бирлешгенин шахарымы, элими,
Унутмазма къобханын сау джерими,
Джауну аякъ тюбюнде от джаннганын,
Къылычымы джууа, къанны баргъанын.

Унутмазма тюзлюк ючюн кюрешни,
Къанлы бла бетден бетге тюбешни,
Унутмазма къызаргъанын Сивашны,
Къарагъанын суудан фашист габашны.

Унутмазма хорламымы Джанкойда,
Сапун-гора джигит Севастопольда,
Сюйген тенгим ючюн къара кийгеними,
Джюз фашистни джер тубюне ийгеними.

Унутмазма отда назму джазгъанымы,
Бауурум бла къара джерни къазгъанымы,
Унутмасын аны ким да, тюз билсин,
Энди тѐлюм къазауатны кѐрмесин.

Джаз сабанда, кюз биченде, къыш малда.
Барама тенг Ленинчи кенг джолумда,
Байрагъынгы мийик тутуб къолумда.
Иш — джашауду, энди ишлейме алда.

Джолум алгъад, ишим кѐбдю джеримде.
Излемейме аурургъа эм ълюрге,
Сени бла бармасам бир тизгинде,
Къалай болур, мен да джашынгма, дерге!

Къанатымса, тенг учама, джюземе,
Айтсанг, сууукъ джулдузгъа да кирirme,
Сени ючюн, керек болса, ант этеме,
Джюрегими исси къанын берirme.

Ачхан айны, Чолпанны да ташасын.
Халкъым, сени насыблагъа бѐлеген,
Уллу хорламы болдургъан, тюз элтген
Ленинчи къурч партиябыз джашасын!

1975

Биз сюебиз

Биз сюебиз, кѣуанабыз
Бай джерибизге,
Кѣуанабыз насыбыбыз
Коммунизмге.

К ѡ а й т а р ы у:

Сый, бюсюреу, махтау уллу
Ленинизмге.
Алгѡа, алгѡа, халкъым, толу
Коммунизмге.

Ата джуртум джасанады, —
Ушайды Майгѡа.
Учады, джолла салады
Чолпаннга, Айгѡа.

К ѡ а й т а р ы у:

Ленин айтханча барабыз, —
Джырлайбыз бирге,
Джырлайбыз — кенг тамблабыз, —
Джарыкъгѡа, кюннге.

К ѡ а й т а р ы у.

Партиябыз элтеди да, —
Хорлайбыз, башбыз,
Джерде, Кѣкде, тенгизде да
Шохбуз, кѡарнашбыз.

Къ айтарыу.

Биз тынчлыкны адамыбыз, —
Къарайбыз алгъа,
Джуртум чакъырса, чыгъарбыз,
Хазырбыз джолгъа.

Къ айтарыу:

Коммунизм хорлар бизде, —
Джашарбыз анда,
Хорлар, ёсер хар бир джерде,
Бегир дуняда.

Къ айтарыу.

Сый, бюсюреу, махтау улуу
Ленинизмге.
Алгъа, алгъа, халкъым, толу
Коммунизмге.

1955

Москва

Ой, Москва, Москва, сен багъалы,
Москва, суйген мени шахарым,
Ой, Москва, Москва,
Сеннегед сёзюм, назмум, хапарым,

Ой, Москва, Москва, сен махтаулу,
Салам айтад таулу баласы,
Ой, Москва, Москва алтын баулу,
Деу халкъымы ёхтем къаласы.

Ой, Москва, Москва, ариуса сен,
Ариуса, айча толгъан кёкде,
Джырлайма сенге, Москва, мен,
Менича миллионла джерде.

Джуртуму сен ара джюреги,
Джарыгъынгы джерге ийиб,
Сенгед сёзюмю баш тилеги,
Къарайса кюнча бизге тийиб,

Кенгдиле эркин орамларынг,
Буздадыла, сыйдам тебсилей,
Ёсесе, толуб къарамларынг,
Тынчлыкъ ючюн къылыч билей.

Джер тюбюнде чоюн джолларынг,
Джер башында кзурч къанатларынг,
Байлыкъ берген бирлик къолларынг,
Джер кзучакълагъан темир атларынг.

Джокъду салкъынынг эм булутунг,
Айбат тышынг, джашнайд ичинг,
Джаугъа кзоркъууду къадама кзюннг,
Сыналгъан кёб хатерсиз отунг,

Кёб кьонакълз келелле сеннге,
Узакъ джерледен талпыб кёрюрге,
Сукъланалла ала бизде тангнга,
Ашыгълалла кьарнаш кьол берирге.

Къарайды санга тохтаб джай кюн,
Москва, багълалы шахарыбыз,
Бараса алгъа эм барырбыз,
Эртденнге орун кьояр бюгюн.

Бараса алгъа, учаса алгъа,
Джашауду юлгюнг, Москва, сени,
Ишинг насыб джарыкъ джолгъа,
Кемликлени сен ата кери.

Ачыкъса сен халкъыма джигер,
Батырлыкъны кёлтюрген ёрге.
Джокъду кюч кьарыуунгу бюгер,
Москва, сыйынг миннгенди тёрге.

Белгилисе сен, ётюб ары,
Сени блады урунган бары,
Чегнбизден узакъ тышына.
Ышыкъ таба сууукъ кышына.

Ой, Москва, Москва, джаным,
Хорламды бизге махтау атынг,
Ой, Москва, Москва, наным,
Унукъгъаннга джолду суратынг.

1956

Фашист уя чачылыр

Чачханд фашизм букъуну бизге,
Бокъларгъа излеб сюзюлген сууну,
Иеди боранын унутмазча ёмюрге,
Ачысын, элиясын ксйдюрген ууну.

Къозгъалгъанды уллу къарыулу халкъым,
Барады ол тюзлюк урушха,
Толтурады джигит ёмюрлюк антын,
Къобханды халкъ, тургъан джокъ артха.

Уралла джюрекле, учунуб алгъа,
Сакълайды халкъым насыбын, эркинлигин,
Къанат битгенди къартха, джашха,
Бермез ючюн итге эли джерин.

Бу къазауатда табар къанлы джыйын
Кесине къарангы, тар къабыр,
Ол кёмюлюр джерге, халкъ табар сыйын,
Тюз иннет бизде ёмюрге къалыр.

Болмаз унутуб душманны ишин,
Не лагъымны да ол этеригин,
Болмаз унутуб аны къанлы кючюн,
Заранчыларын бизге иеригин.

Уу джыланланы эзербиз биз
Мийик кёкде, тенгизде, джерде да.
Сакълыкъ, сакълыкъ, керекди сакълыкъ,
Хар джерде, хар иште керекди сакълыкъ.

Фронт, тыл да бирди бизде,
Ол хорланмазлыкъ кючлей къалады.
Джангыз бюртюк къалмай джыйылсын тюзде,
Ма ол да джаугъа ёлюм болады.

Джууукъдады хорлам — чыгъары кюнню,
Джарыгъын тёгюб Европагъа саулай,
Къурутуб тамырын ач бёрюню,
Джерни юсю джангыдан джылтырай.

Джууукъдады хорлам — юзюллюгю бугъоуну
Джюрюмей тохтары харам къанны,
Кёмюллюгю джерге дуня джауну,
Джашаугъа къаптыры кёб инсанны.

Джууукъдады ёхтем хорламыбыз бизни,
Чачыллыгъы бу фашист уяны,
Тнери кюнню, джарытыб джерни,
Джолуна салынныгъы бютеу дуняны.

1941

Эзербиз джауну — эзербиз

Ач джанлыла, кьутургъан итле,
Къара кючлерин юрюб бизге,
Кёб халкъланы теблеген бандитле,
Кирирге умутлаб совет джерге.

От джанады кюн батханда,
Бизни чекде гюрюлдейле тобла,
Джюзелле кьушча танкла анда,
Чыкьырдайдыла кьурч пулеметла.

Бир акьыл тутханд журтуму халкъын,
Бирикгенди ол бир джумдурукъгъа,
Талпыйды бары толтурургъа антын,
«Фронтха, фронтха!» — деб, уруб алгъа.

Джарыкьгъады аллыбиз, тюзлюкдю ишибиз,
Урайыкъ джауну, салмай кечим,
Биз экиджюз миллион юйдегибиз,—
Ма фашистлеге буду ёлюм.

Кёрюнмейд кёк, толуб кьушладан,
Джигитле элтелле деу моторланы,
Тюзле, тикле толгъанд танкаладан,
Эзелле ала уу джыланланы.

Барайыкъ биз Ата джурт къазауатха!
Зынгырдасын ёхтем джуртуму джыры,
Урайыкъ итлени, турмай артха,—
Къурусун дуниядан фашизмни сыры.

Кюн батханнга айланыбды халкъым,
Баралла кызыу, толуб эшелонла.
Ашыгъалла, ашыгъалла бютеу ары,
Эзерге джауну бирикген къолла.

Тебелле джюрекле, айланыб фронтха,
Къолла кючлю туталла шокну,
Уралла джауну, кёмюб джерге,
Джокъду тыяр кюч бизни отну.

Ёхтем къарайбыз биз тамблагъа,
Тёзюм джокъду, учуналла алгъа,
Гюрюлдесин бизде кючлю макъам,
Эркиши, тиширыу да — хар адам.

Хорлам бизникиди, алдан-алгъа
Партиябыз бизни элтеди,
Окъну, бычакъны, сюнгюню джаугъа,
Хорламы байрагъын бизге береди.

1941

Ишден джанлай эсенг

Ишден бугъа, джанлай эсенг,
Орамланы кърмай эсенг,
Къара, акъ деб, айыра эсенг,
Неге джашайса сен сора?

Алчыланы кърмей эсенг,
Кърюрге да суймей эсенг,
Насыбларын билмей эсенг,
Неге джашайса сен сора?

Ишлегенге кюле эсенг,
Махтаууна кюе эсенг,
Къара сабан сюре эсенг,
Неге джашайса сен сора?

Мюйюшледе иче эсенг,
Арыкълада джюзе эсенг,
Отдан кебин биче эсенг,
Неге джашайса сен сора?

Хоншунг бла шох турмай эсенг,
Эски адетни урмай эсенг,
Терсни тюзге бурмай эсенг,
Неге джашайса сен сора?

Бетинг джетиб, алдай эсенг,
Келюнг барыб, урлай эсенг,
Бариш джолгъа джанлай эсенг,
Неге джашайса сен сора?

Джашау бла бармай эсенг,
Къыйынынгы салмай эсенг,
Кегетинге къуанмай эсенг,
Неге джашайса сен сора?

1977

Махтанама

Махтанама, къойчу, санга джырлайма,
Тынгыла сен, суймеклигим джырдады,
Саугъанг бла алгъышлайма, сыйлайма,
Урун энгда, насыбыбыз алдады.

Къ а й т а р ы у:

Урун, урун, олду махтау,
Насыб, сый да, джолдашым,
Алгъа-алгъа, — дейди джашау,
Таукел атла, къарнашым.

Алтын джулдуз ёшюнюнгю джасайды,
Джуртум билген атынг алчы сандады,
Джигер отну, боранны да хорлайды.
Урун энтда, насыбыбыз алдады.

К ъ а й т а р ы у.

Къой кютесе, ишинги бек сюесе,
Джаша, къойчу, байлыкъ иште, къолдады,
Иш — джашауду, джашау — ишди, билесе,
Урун энтда, насыбыбыз алдады.

К ъ а й т а р ы у.

Джол эркинди, кюн жарыкъды, кенгди джер,
Уллу кючюм хар адамда, халкъдады,
Ашыкъ алгъа, къыйынынгы тыйма, бер.
Урун энтда, насыбыбыз алдады.

К ъ а й т а р ы у.

Къууан энди, биз Айгъа да минебиз,
Майна, шохлукъну джулдузу андады,
Кёк къойнуна, Чолпаннга да киребиз,
Урун энтда, насыбыбыз алдады.

К ъ а й т а р ы у.

Ашыгъабыз тамблагъа ийнамлы,
Къанатыбыз Ленинчи кенг джолдады,
Бизбиз жарыкъ джашау ючюн джууаблы,
Урун энтда, насыбыбыз алдады.

Къ айтарыу:

Урун, урун, олду махтау,
Насыб, сый да, джолдашым,
Алгъа-алгъа, — дейди джашау,
Таукел атла, къарнашым.

1976

Джашил талада

Тау этеги, эркин, джашил талада,
Ийнек саугъан эсги таб стауатда
Қюшенелле семиз совхоз ийнекле,
Къатларында флягала, челекле.

Джелинлери, тирмен ташны салгъанча,
Эмчеклери, шоркъадан суу баргъанча,
Джашла, кызла сауадыла аланы,
Туурасында кёкбаш ариу къаланы.

Насыблыгъа санаб бары кеслерин,
Совхоз мюлкге ийиб болгъан эслерин,
Джашайдыла, ойнай, кюле, къууана,
Джырлайдыла, хорламлагъа махтана.

Да къууанчлыды, насыблыды ишлеген,
Шох юйюрча, бирге семиз тишлеген,
Совхоз мюлкню байлыгына санагъан,
Аны мийик кёлтюрюрге джарагъан.

Мында кѣб адам ийнек сауадыла,
Минги Таудан, Казбекден да ауадыла,
Ташны кыссала, суу чыгарадыла,
Рысхы болуб совхозгъа джауадыла.

Бу «Ючкѣкен» совхозну фермасыды,
Сютню, джауну, этни да уясыды,
Джангы джашауну, джолну да анасыды,
Эркинликни, тенгликни да дунясыды.

Бу фермада саууучула, малчыла
Джигердиле, джигитдиле, айтырча.
Юлгююле башхалагъа алчыла,
Юлгююле ишлерге, джырларгъа.
Тенгбиз, юлешинмей акъгъа, къарагъа,
Муратымы толу табдым, къууандым.

Кѣк ачыкъды, кюн джарыкъды, джылыды,
Тенгбиз, юлешинмей акъгъа, къарагъа,
Урунуу адамгъа борчду, сыйлыды,
Таула да джырлайдыла Зухрагъа.

Кѣкге джете мийик ѳсген наратла,
Джырлайдыла Зухраны ишине,
Джырлайдыла баппаханла, джанкъозла,
Урунууу джигитини кюрешине.

«Школ джылларымда,— дейди Зухра,—
Ийнек сауаргъа юйде юреннген эдим.
Фермагъа кирирге термиле эдим.
Школуму бошаб, андан мен сора

Сакъламайды заман, алгъа барады,
Бизде адам излегинин табады,
Заман бла мен да ёсдюм, джол алдым,
Урунуу адамгъа борчду, сыйлыды,

Андан бери кетселе да кёб джылла,
Мен ишлейме, ишлерикме, кюреширме,
Мен сюеме, сюеделе мени малла,
Ала бла джанымы да юлеширме.

Мен ишим, байлыгъым да малдады,
Махтауум джаш джюрегимде кюлдады.
Багъалыды, насыбды ол билгеннге
Келигиз бизге, ачыкъды джол суйгеннге...»

Зухраны бу сёзлери джайылыб,
Фермалагъа кёб кызла келедиле,
Ала артдан, ишлерине кюуаныб,
Зухрагъа: «Сау бол, джаша»,— дейдиле.

Эркинлигин толу табхан таулу кыз
Адамлыгъын къайда да танытады.
Джигерлик бла бирге туугъанд джаныбыз,
Билмегеннге билдиррге айтады.

Джолун баргъан абынмайды, кюймейди,
Къайда да ол муратына джетеди.
Ишин суйгенни иш да бек сюеди,
Джашауун джаш, джарыкъ, мамыр этеди.

Иш — махтауду, иш — насыбды, къарыуду,
Иш — байлыкъды, мелхумлукъду, билебиз,
Иш — тынчлыкъды, рахатлыкъды, джарашыуду,
Иш — джашауду, иш — къууанчды, сюебиз.

Кеси кёрюб, кеси сынаб тюз ишде,
Аны ючюн айтады Зухра да.
Уллу хорламлагъа джетиб эришле.
Алчылыкъны алыб сау областда дэ.

Зухра таныйды хар ийнегин,
Биледи, таб, хар бирини халисин.
Къарайды барына, салыб джюрегин,
Барына да таб алдырыб ол кесин.

Кирсиздиле аны саугъан маллары,
Тюклери да, джаз къундузча, джылтырай,
Джарау атча, ойнайдыла санлары,
Джелинлери, сютден толуб, къалтырай.

«Сют — ийнскини тилиндеди, бил», — деген
Керти сёзю Зухра унутмайды.
Кеси саугъан ийнеклени, халкъ билген,
Ач къарангы сагъатны да тутмайды.

Кече, кюн да ашларына къарайды,
Башха къолгъа ышанмайды, базмайды.
Сёзю тюзю, ётюрюксюз былайды,
Джайы, къышы бир малы да азмайды.

Аны ючюн ал сафдады Зухра,
Учады, джюзеди, джерин джарытыб,
Боранны, бузну да хорлай, таб, туура
Алтын джулдуз кёкюрегин джасайды,

Барады, джуртума кесин танытыб,
Ишден сора тселевизорну къуруб,
Айтады тюз джигитлигин тулпарны.
Джылылыгъы эритирчады къарны.

Ишден сора телевизорну къуруб,
Къарайды, алады игсин, кючлейди.
Тогъузунчу бешджыллыкъны толтуруб,
«Онунчуну юч джылгъа!»—деб ишлейди.

Баш Советни депутаты болуб ол,
Кёб джамагъат ишлени да этеди,
Сайлаучулары айтырча: «Бек сау бол»,—
Хар неде да муратына джетеди.

Зухраны кюнде иши, — кёгети —
Нюр салады къууатлы джерибизге,
Адамча сёлеше тауу, чегети,
Джууукълашдырады Коммунизмге.

Джашау бла тенг атлайды Зухра,
Заман айтханча ишлейди, солуйду,
Кемликлени ачыкъ эте, кенг ура,
Баргъаны сау Ленинизмни джолуду.

Джаша, джаша, Зухрабыз, джаныбыз,
Джулдузубуз, Минги Тауну джарытхан,
Джолунг болсун, сейир, таулу кызыбыз,
Джигитлигин бай джуртума танытхан.

1977

Анам

Къууанчымса, туугъан анам, татлы анам,
Сенден джангыз джанымы да тыймам мен,
Махтаумса, суйген анам, сыйлы анам,
Махтаууса сау джуртуму, джаша сен.

Тогъуз айны тар къарнынгда тутханса,
Мени ючюн кѣб теринги атханса,
Джаш башынга акъ джабагъы артдыра.
Эмчегинги он тамырын тартдыра.

Кѣб кеченги, кюнюнго да ийгенсе,
Бешигиме къатыб къолунг, аягъынг,
Джанынгыча сакълагъанса, ѳсдюргенсе,
Ана нюрюн тѣгюб эки джаягъынг.

Бешик джырынг бешигими тебрете,
Меннге джукъу, акъыл, ангы, ѳс эди,
Минги Таугъа Доммайгъа да тенг джете,
«Анангыча суй джуртунгу», — дей эди.

Да суюме, анам, тюзме антыма,
Ата джуртум джарыгъымды, къаралтмам,
Аны ючюн ал тизгинде барама,
Чюйре атлаб, бетинги да уялтмам.

Эсимдеди, анам, сёзюнг багъалы,
Керек болса, джети кёкден ётерме,
Тамбланга бол къайгъысыз, ийнамлы,
Кёкюрегими сеннге кёпюр этерме.

Кёкде учсам, кенг джериме тюшсем да,
Сени насыбха бёлерге излейме.
Джаннган отха, къобхан суугъа кирсем да,
Халкъым бла бирге джашау тилейме.

Къууанама, анам, энтда алчыса,
Бийчесында отлай колхоз малларынг,
Ийнек саууучу, орденли малчыса,
Уллу иште джарыкъ ойнай санларынг.

Мен джырлайма бюгюн сени саулугъунга,
Махтанама «анам» деген сёзюме,
Къор болайым, суюген анам, джанынга.
Уумам, чёб болуб тюшсенг да кёзюме.

1973

Бешик джыр

Борисчигим, джукъла, бай-бай этейим,
Ашыгъама, сора ишиме кетейим,
Санга улан, къыз бешикле бѐлейим,
Толгъан айча, толу юй болуб кѐрейим.

Ата джуртум джарыгъымды, сыйлайма,
Джуртум ючюн урунама, джырлайма,
Анангы суйгенча суйгюн сен да аны,
Олду берген бизге кюнню, насыбны.

Атанг, ананг айтханнга бек тынгыла,
Айтханлары джашау джолду, ангыла,
Сѐзлерине къашынгы теш, багъа бер,
Аны излейд бизни заман, бизни джер.

Джылкъы айдагъын, Бийчесында къой кютгюн,
Ешюнюнгде алтын медаль джюрютгюн,
Москвада МГУ-ну да бошагъын,
Ишлей, джырлай, сен рахат джашагъын.

Джашауунгда таб атлагъын, тюз баргъын,
Мийик тутхун коммунизмни байрагъын,
Минги тауча, тенглерингден баш болгъун,
Сау дуниягъа сен айтылгъан джаш болгъун.

Кѐк къойнуна киргин, джангы джол салгъын,
Узакъ айдан меннге къараб ышаргъын,

Къууанч эте, джерибизге къайтхын,
Партияма джангы хапарла айтхын.

Борисчигим, джукъла, бай-бай этейим,
Ашыгъама, сора ишиме кетейим,
Сеннге улан, къыз бешikle бѐлейим,
Толгъан айча, толу юй болуб кѐрейим.

1970

Ой, алтыным

Ой, алтыным, ой, акътамагъым,
Меннге бир тынгыла.
Эшит, тюз ангыла,
Сенсе джаным, сенсе айджаягъым.

Элимде алчыса, билеме,
Айыб этме, кюлме,
Джалкъау, хомух тюлме,
Мен да малчы, сени сюеме.

Джырлайса, ишинги къората,
Эртден кюн таякъча,
Сыйдам чын аякъча,
Сѐзюнг хорламынгы таныта.

Ой, алтыным, ой, джаш джюрегим,
Къууанама санга.
Алчы сют ферманга
Къууанады сениге сау элим.

Туурамдаса, джарыкъ кёреме,
Джайыб кьойларымы,
Джазгъан джырларымы
Ал, сениге саугъагъа береме.

Антым бирди, джалгъан сёз айтмам,
Менича сен кёрсенг,
Керекди, бир десенг,
Джанымы да сенден аямам.

Ой, алтыным, ышар, булджутма,
Тур, тебре, кетейик,
Муратха джетейик,
Таукелге нюр джанад, унутма,

Биз къууанчха джырлай, къол тута,
Тау къушча, учарбыз,
Джангы эшик ачарбыз,
Насыбыбыз джолну джарыта.

Джашарбыз, ётерле заманла,
Ишлербиз, солурбуз.
Алгъышлыкъ болурбуз,
Къууанырла сора адамла.

Тамара

Теберди шахарды, келигиз, къарагъыз,
Къайнайды, джангы киеди,
Мен къууанама, сиз да къууаныгъыз,
Тамара кюнча тиеди.

Сюслелле кёкбаш мийик юйлерибиз,
Чыракъла да джана джулдузча,
Тамарача къаракёз кёрмегенбиз,
Доммайда къара дугъумча.

Ишлейбиз бирге, хар муратха джете,
Джырлайбыз татлы кёгетге,
Тамарабыз эте, ариуубуз эте,
Джайгъанбыз атын тегерекге.

Доходур халаты бир джарашыуду,
Саны ойнай, орун алады,
Беги ариуча, иши да ариуду,
Аругъаннга терк джан салады.

Теберди шахарды, келигиз къарагъыз.
Къонакъны сюйген тау джерди,
Ариу Тамарагъа ким да сукъланыгъыз,
Хар ишни да билген джигерди.

Чачы белине джете эшилб,
Узун кыйылыб къашлары,
Алтын кюзгюгеча къарайдыла келиб
Шахарымы алчы джашлары.

Минги Тауум джарыкъ, чыммакъ кийсе да,
Тамараны алгъа кёрлюкбюз.
Москва, Баку, Ташкентге десе да,
Кеси суйгеннге берликбиз.

1971

Окъу, хоншум

Къууанама, Ата Джуртум, махтауум,
Бу насыбха уллу халкъым бёленген.
Джерде, кёкде, тенгизде да джашауум,
Къарнашлыкъгъа отда туугъан, бегиген.

Джырлайма, къар тауларымы уята,
Макъамыма, сёзюме да базама.
Джюрегими ача, джолун таныта,
Окъу, хоншум, энтда сеннге джазама.

Бариш бизде тюзге къаршычы кюрешди,
Эсле, антым, абынныкъса, кёреме.
Тенглигиме тамгъа салгъан кир ишди,
«Налат кёз алмайды» деб, терс джюрюме.

Терс джюрюме, кир тюз ишге, бар, табын,
Къууан сен да бу насыбха, байлыкъгъа.
Коммунизмге атаб болгъан хорламын
Халкъым тутхан джигерликге барлыкъгъа.

Джигерликди баш адамлыкъ, теблеме.
Сакъла сыйың, тут тизгинин, джоругъун,
Ишге дегенни сѣгерге излеме,
Изле атың ал тизгинде боллугъун.

Туура сѣлеш, ѳтюрюкге джол берме,
Не созсанг да, бир тутумду къуйругъу.
Тюбегеннге керексиз кѳб тѳгюлме,
Олду сеннге адамлыкъны буйругъу.

Таб атлагъан абынмайды, унутма.
Махтаулуду, сыйлыды кенг джолунда.
Эски-чирик адетлени ур, тутма,
Ол сауутду алдаучуну къолунда.

Билмегенинги билгеннге сор, джашырма,
Хакъ билимге бу атламды, джюрюшдю,
Заманынгы къуу сѣз бла ашырма,
Туугъанынга, туудугъунга бедишди.

Ишди бизни Чолпаннга да къондургъан,
«Луноходха» Айда джумуш этдирген.
Кѳк къарнына баразала салдыргъан,
Джерни джети къатына да ѳтдюрген.

Ишле сен да, иш насыбды, билесе,
Эшит мени, тюз ангыла, бет атма.
Джашау хаман алгъа барад, кѳресе,
Джол эркинди, кюн джарыкъды,
тур джатма.
1968

Хапсатны терслейме

Кюнча туура, ачыкъ тийген,
Таякъларын джайыб ийген,
Окъуй, ишлей, солуй билген,
Ата Джуртун чексиз суйген,
Джашау ючюн тынчлыкъ деген,
Совет халкъды джарыкъ танглы,
Алгъа туугъан баш ангылы,
Хорлаб баргъан эм багъалы —
Совет халкъды кюч бары да,
Джолун тутхан хар кѳру да,
Джюреги тюз туугъанлы да,
Зорну бойнун буугъанлы да,
Джашау чархын бургъанлы да,
Бююн къара кѳб барлыкъгъа,
Тенгизча, бу халкъ байлыкъгъа,
Толгъан айча, ариулыкъгъа,
Ачыкъ кюнча, джарыкълыкъгъа,

Къууанч толу насыблыкъгъа,
Керти, ариу, тюз кылыкъгъа,
Татлы кърнаш тенг шохлукъгъа.
Бизбиз темир тауну бюгер,
Айга, кюннге джуддуз нѣгер.
Бизбиз кърару, кюч да къадар,
Эришиуде, иште озар.
Бизбиз чалкы, кылынны кыяр,
Таб, хауаны, кѣкню хорлар.
Бизбиз уста тархын джазар,
Коммунизм джашау кърар.
Юретгенча атам-анам,
Сѣзюм бирди, джалгъан айтмам,
Етюрюкню тенгнге тартмам,
Атлагъанча хар тюз адам,
Адебими мюлкге сатмам,
Мен, Хапсатча, кирге батмам,
Насыбымы суугъа атмам.
Бизбиз батыр, деу да тамам,
Алай а, тюз-кертиси,
Болмай ары, не бериси,
Басманы бир келечиси,
Тѣзмей къаным, кызыб исси,
Тѣзалмайма, айтмай сѣзню,
Ангыласын хар бир эсли
Еталмайма ачмай терсни,
Джюрегимде тургъан берчни,
Ишге къраршчы, заран дерсни

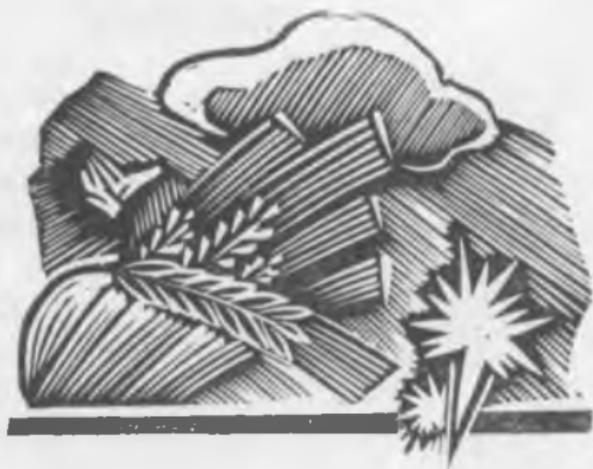
Хапсат табхан «мийик честни».
Хапсат кимди? Бир кёзбауду,
Къанджалтамакъ къонгурауду,
Ара ишге бир армауду,
Кёлю уллу, иши шауду.
Баришчиге тенг, бауурду,
Бир атламы минг дауурду.
Заман тутуб ишин алгъа,
Коммунизм къууанч джолгъа,
Ышаныб кюч берлик къолгъа,
Халкъым уллу табыб саугъа,
Бичим салыб ташха-таугъа
Баргъан джангы бу кёзюуде,
Джайы-къышы Хапсат терс иште,
Айланады ол джер-джерде.
Узакъ тюлдю анга Манкент,
Алма-Ата, Фрунзе, Чимкент,
Узакъ тюлдю Къарагъанда,
Баку, Джамбул, Москва, Ташкент
Хапсат, базыб нафсысына,
Табан уруб намысына,
Ишге эркин насыбына,
Бек сингигенди барысына,
Баришни тюз арасына.
Джетеди бу джол билгенча,
Анда узун сом кёргенча,
Терен къулакъ юзюлгенча,
Тюлкю этге сюзюлгенча,

Къайын чыбыкъ бююлгенча,
Джортады ол, джел сюргенча.
Хапсат джолун чюйре салыб,
Чаба, джорта, бели талыб,
Элде кеси джангыз къалыб,
Баш нёгерге сомну алыб,
Бариш эге, бек къадалыб,
Джолсуз тюзге ол кетгенди.
Тамам учузгъа джетгенди,
Халкъдан кесин кенг этгенди.
Да, кенг этмей, болурму сёз!
Салмай къошакъ, къоранч да, тюз
Айтсам, туура ётюрюксюз:
Уятсызды Хапсат сёзсюз.
Халкъгъа къаршчы баргъан эбсиз
Къалыр ахыр къашсыз, кёзсюз.
Тюзме керти, кёлюм тауду,
Насыблыма, ишим сауду,
Хапсатха бу сёзюм дауду,
Хар тизгиним джол чырмауду.
Бариш этген элге джауду.
Чакъмакъ чачын къургъакъ тараб,
Кесине тенг, нёгер къараб,
Джумушагъын, чийин мараб,
Хапсат башын къайырады,
Юйден-юйге джайылады.
«Хабибатны мен табларма,
Бетин джабар ау къабларма,

Джумушума чабдырырма,
Байды, сомла табдырырма,
Артдан шибижи къабдырырма», —
Деген аны терс мураты,
Болмай аз да бир уяты,
Тюзге билген хыянаты,
Табды джууаб ауур, къаты.
Хабибат, бек хыны туруб,
Аллын Хапсат таба буруб,
Марагъанча къабхан къуруб,
Джюреги да къызыу уруб,
Былай айтды, джел суууруб:
«Айланаса ырджы билмей,
Атламынгы халкъынг суймей,
Къыдыраса, къыйын бермей,
Керти тюзню тенгнге кърмей,
Ышараса, джюрек кюлмей,
Кече, кюн да шайгъа тиймей.
Атым, ишим бирди соргъан,
Джашауума сайлаб алгъан,
Минги Таугъа джолла салгъан,
Этим, сютюм артыкъ толгъан,
Мен малчыма, алда баргъан,
Къызма уста ийнек саугъан.
Къара, кър сен, байма терен,
Урунама, саума, эсен.
Къууанама, ишим башды,
Атым джигер, тенг, джолдашды,

Халкъым нёгер, шох къарнашды.
Махтанама, кёлюм джашды.
Насыблыма, сукълан меннге,
Тепсим толу халал ашды.
Къайыт бери, барды мадар,
Къошул бизге — халкъынг махтар.
Баришге уа салмам тёзюм,
Къарамайды санга кёзюм».
Хабибатны бу джууабы,
Хапсатха тюз сёз сууабы,
Дженгил ётдю джебегине.
Тынгыламай кертиге ол,
Баришми къоялмам деб,
Хапсат кетди, демей: «Сау бол!»
Биз эришиб, талпыб бююн,
Ишчи, элли ачыб кёлюн,
Баргъан бирге ишлеб ююн,
Байлыкъ уллу кючлеб ююн,
Бешджыллыкъла белгилеген,
Бизге сауут, кюч да берген,
Джангы бетджанны ал деген,
Бар насыбны алда кёрген,
Дуниягъа тынчлыкъ излген,
Джолду эркин джашау суйген.
Аямаз бир адам кючюн.
Джарамады тилегине,
Окъча тийди джюрегине,
Коммунизмни къуарар кючюн.

Айтсам керти, ачыкъ,
Тенгим тюлдю бариш, уру.
Болмай къара, акъ, кёк, сары,
Айтсам къошмай бери-ары,
Тевсге джауду адам бары,
Кавказны чал, къарт таулары.
Харамды, таб, мишг-мишг саркъгъан,
Чокъуракъча, кёк сууулары.
«Заманды, къой баришинги,
Тюзге къаршчы эришинги», --
Дейме анга, джууаб айтсын,
Эски джюгюн къоймай атсын,
Тизгинибизге тенг къайытсын,
Джабмай юсюн эм туурасын
Хапсат аны ангыласын,
Хабибатха тынгыласын.
Керти сёзню кенг урмасын,
Ётюрюкге бет бурмасын,
Сагъыш этсин, джангылмасын,
Узун сомгъа табымасын,
Къой сыгынча, къабынмасын,
Джамагъатын, юйюн табсын,
Юйдегисин, юйюн джокъласын,
Ара мюлкню ийнакъласын,
Халал ишни къучакъласын.

ПОЭМАЛА

Халимат

Ишлей эдинг сен колхозда,
Джашауунга кьууаныб.
Бара эди хамаан алда,
Джарыкъ джолунгу таныб.

Кюкюресе, кёк джашнаса,
Джууаб эте биле эдинг,
Колхоз кьайда иш башласа,
Сен да, эрча, анда эдинг.

«Халиматыбыз, кьызыбыз», — деб,
Хар адам эркелете,
Сени бла биз барырбыз
Бардыкъ, муратлагъа джете.

Бу насыбда биз тургъанлай,
Булут басды, кюн джабылды,
Сууукъ тютюнлей, боранлай,
Къара тубан кенг джайылды.

Шугут джылан ётдю чекден,
Излеб бизни тылкъ джутаргъа,
Мурат этиб кир джюрекден,
Деу джуртуму къурутургъа.

Къобду халкъым джаугъа къаршчы,
Къобду элим къазауатха,
Партиябыз болуб башчы,
Минди джолгъа, къурч къанагха.

Халиматны джангыз къарнашы
Сейт-Алий да чыкъды алгъа,
Сауут алыб ол къолуна,
Ата джуртуму сакъларгъа.

Джаниган отда, къобанлада
Кёб джигитлик этди таулу.
Сууукълада, боранлада
Фашист къандан толуб джолу.

Кече, кюн да баргъан уллу
Сермешнуледе баш болду.
Кёкюреги — онгу-солу —
Орденден, медалдан толду.

Халимат келди, кеч эте,
Джашагъан ата юйюне,
Почта атха кёзю джете,
Сёлешди ол, бек скойюне.

«Кел, джууукъ бол, Хасан, юнге,
Ишекме нек келгенинге.
Къагъытмы бард Сеит-Алийден?
Ашыгъама, айтчы меннге», —

Деб Халимат къол тутады,
Тюрленеди ариу бети,
Хасан письмону узатады,
Джунчуйду, бек терлеб эти.

Письмону ачады эрлей,
Тутады кёзюне джууукъ,
Сюеледи ол тентирей,
Къыз джюрегин алыб сууукъ.

Тыяд сора кесин, эслеб,
«Къаны ючюн къан алырма», — деб,
Ант этеди ташха, таугъа,
Кетед Микоян Шахаргъа.

«Военком, джаным, джолдашым, —
Деб, башлайды айтыб джолун, —
Ёлгенди суйген къарнашым, —
Толтурурма аны ориун.

Къазауатха джибер менп,
Ата джуртум къркьуудады.
Кюл этерге фашистлени
Къарыу, кюч да шохлукъдады.

Ата джуртум насыбымды, —
Аны ючюн джан аямам.
Чууакъ кюнум, джарыгъымды, —
Джаугъа хатер, кечим салмам...»

Комиссар шош тынгылайды,
Айтады: «Огъай... болмайды...»
Кесин терен ангылайды,
Тилегине къл салмайды.

Айтады: «Огъай... болмайды...»
Ол да фронтду джаугъа кършчы,
Санга берилген хар бир джерде
Хорламла сал, бол эм алчы».

Халимат аны унамайды,
Къалыргъа да излемейди,
Сёзюн ызына алмайды,
«Къазауатха джибер», — дейди.

«Алай эсе, таулу джаш къыз,
Багъалы бизни Халимат,
Муратынг толсун, джаныбыз,
Болдунг энди сен да солдат.

Тамбла чыгъарса джолунга,
Сегиз сагъатда бол мында,
Азыгъынгы ал къолунга,
«Алтынлынгы» — алырса анда.

Ийнанама сеннге толу,
Анда джигит, эр болурса.
Къазауатда къыйып уллу,
Хорлам джарыкъда солурса», —

Деб комиссар къол тутады,
Джигитни къарайды кёзюне,
Халимат да сын къатады,
Къууаныб сёзюне.

«Бек сау бол, джолдаш комиссар,
Ийнамынгы толтурурма.
Тыймаз къая, от, суу, не джар,
Джауну хатерсиз урурма...»

Былай айтыб, таукел атлаб,
Халимат чыгъад эшикге,
Барады джюрюшюн къатлаб,
Минед атха, кетед элге.

«Ишим барды мени, анам,
Аз да къайгъылы болма сен,
Битмез джюрегимде джарам,
Тамбла ары джетмесем мен».

Халимат урушха кетерин
Анасындан джашырады.
Анасы да бек суюгенин
«Сау къайыт», — деб ашырады.

Анасы, джукъ айтмаса да,
Биледи нек баргъанын.
Къара сагъат тартмаса да,
Кёре эди не алгъанын.

Кече бла къобуб, алгъа:
«Сау къал», — дейди ол Марагъа,
Къачхы тубан, джауум бла
Къайтады терк шахаргъа.

Джол тартады Къобаннга, —
Кёб ичеди бауурланыб,
«Къор болайым хар ташынга», —
Дейди, таулагъа айланыб.

Минеди кск машинагъа, —
Кетеди узакъ джолуна.
Къарай къар тубанлагъа,
Саут алыб эр къолуна..

Башлайды къан къазауатны,
Шымал Кавказы джеринде,
Бошайды аны хорлам бла
Прага шахарны ичинде.

Халимат бу узакъ джолда
Кёб джигитликле этгенди.
Джуундуруб джауну къанда,
Муратына тюз джетгенди.

Ёлюм бла да тюбешгенди,
Амма, кесин бермегенди.
Ачыкъ отда ёрелешгенди,
Къоркъуу неди, билмегенди.

Керек кюнде, керек джерде,
Къоргъашынны джаудургъанды.
Уста мараучу кыыз кёрге
Кёб фашистны аудургъанды.

«Таулу кызым, Халиматым,
Махтау сеннге, джигитибиз!
Отда, сууда да къанатым,
Багъалы кыыз эгечибиз», —

Былай айта эди анга
Полкнун чалбаш командири,
Баргъанына къоркъмай джаннга,
Атлаб алгъа, таукел, тири.

Взводунда болуб алчы,
Джолун мийик кёлтюргенди.
Халимат — уста тахсачы —
Кёб джесир да келтиргенди.

Ала берген тюз хапарла
Керек эдиле амалсыз.
Тыймай чегетле, не джарла,
Сермер ючюн джауну аяусуз.

Былай болгъанд Ставропольда,
Невинкада, Армавирде,
Былай болгъанд Краснодарда,
Уллу Тамань, джигит Керчде.

Былай болгъанд хар барында,
Кавказдан Прагагъа дери,
Къазауатны джолларында.
Айтыр кѳрген, къайтхан бери.

Бир кече он нѳгери бла,
Кетеди ол, тахса къарай,
Келтиреди бѳлеги бла
Беш адамны, танг да атмай.

Бу айтханым джюзден бирид
Къыз Халимат этгенлени.
Аны къолу бла джаудан
Джер тюбуне кетгенлени.

Бу джол да орденлерине
Бир баш орден къошулады,
Къазауатда ишлерине
Джангы бет да джазылады.

Халиматны тенги — Маша —
Аны кемсиз сую эди.
Халимат да, болмай таша,
Тенгин джаныча кёре эди.

Экиси да, тенг сорушуб,
Ишлерин таб этгендиле.
Бир-бирлерине болушуб,
Хорламлагъа джетгендиле.

Аланы джигитликлерин
Бютеу армия биле эди.
Джуртуму суюмекликлерин
Хар адам да кёре эди.

Кёре эди халкъым уллу
Хар атламын хар бирини.
Элте эди джарыкъ джолу
Устазыбыз — деу Ленинни.

Шохлукъ бериб кюч, къарыу да,
Кёллендире эди алгъа,
Партияны сёзю туура,
Чакъыра эди узакъ джолгъа.

Бир урушда баргъан къаты
Халимат джаралы болады,
Джыгъылса да, автоматы
Кёб фашистны аудурады.

Къаны барса да тыйылмай,
Сакъланды акъылы, эси,
Командирлигин да атмай,
«Алгъа-алгъа!» — дейди кеси.

Бу сермешу бошалады,
Фашистлени узакъ атыб,
Госпитальгъа джарашады,
Взводуна сау бол айтыб.

Халимат кымсыз джатады,
Сукъланыб джылны джазына.
Тангы тынгысыз атады,
Ашыгъыб ол терк ызына.

Джатады фронт госпитальда,
Эки айы джыл кёрюнюб,
Джарасы сау болмаса да,
Акъылы ары бёлюнюб.

«Мен игиме, джокъду хатам,
Джибер энди, тыйма фронтдан,
Джибер, багъалы, сют атам», —
Деб тилейди дохдурундан.

«Огъай, Халимат, эртдеди,
Кетер заман болмагъанды.
Джаранг энтда битмегенди,
Этден, къандан толмагъанды», —

Дегенине дохтуруну
Халимат салкъын къарайды.
Келиб къатына орнуну,
«Таулу кызыны» да джырлайды.

Халимат къоймайды арыб,
Излейди дженгил кетерге,
Тилейди кѣб къайтарыб,
Ышаныб полкун джетерге.

Чыгъады сора, хат джазыб,
Къаты байлаб къабыргъасын,
Токъ Халимат, энди азыб,
Эсге тюшюре анасын.

Саламлашыб госпиталь бла,
Ашыгъады къалмай тангнга,
Уллу хорламгъа кѣл бла
Айланады кюн батханнга.

Барады ол, къуш учханча,
Чайыр джолну букъулатыб,
Насыб эшик ачылгъанча,
Къанатлыланы уятыб.

Джетеди махтаулу полкун:
«Келдим», — дейди командирге,
Алады сора взводун
Къанлы бла сермеширге.

Халиматны кёкюрегин
Энди төрт орден джасайды.
Хар бир солдат, айта кёлюн,
Сюймеклигин танытады.

Саламлашадыла бирге,
Кьол берелле, кьучакълайла,
Кьарнашлыкъны тутуб ёрге,
Бир-бирлерин ийнакълайла.

«Ант этеме Джуртум бла,
Уллу хорламгъа джетерге.
Партияны башчылыгъы бла
Отдан, суудан да ётерге».

Ахыр сермешиледе да
Халимат артха турмайды.
Тахсачы кыйын ишледе да
Башын артха бурмайды.

Джарасы джара болса да,
Аурууун иш чачады.
Къая, тау, джар оюлса да,
Аскерлеге джол ачады.

Барадыла хаман алгъа,
Джауну ура, къаушата,
Джетедиле Прагагъа,
Джаугъа зыгъыр ашата.

Прага ючюн кюрешде да
Халимат антын тутады,
Хар юй сайын сермешде да
Къанлыланы уутады.

Барады алгъа взводу,
Тинте, къарай, тахса джыя,
Кюйдюреди оту, огъу,
Кюйдюргенча, чартлаб элия.

Праганы урунганлары
Ётмек, туз бла тубейдиле.
«Бирлик джашасын», — дей бары,
Къарнаш салам береди.

Къууаналла келгенине
Хорламлы Совет Аскерни,
Тенг эркинлик бергенине,
Танытыб джууукъну, тенгни.

Фашист уя чачылады,
Айтады кеси хорланганын.
Рахат джашау ачылады, —
Кюн да тегеди джарыгъын.

Ёлюм къазауат тохтайды,
Джер да джангыча кпеди.
Ёлген, сау да къууанады,
Насыб келгенин биледи.

Праганы да адамлары
Энди жарыкъ кѣредиле.
Джасалыб кенг орамлары,
Москвaгъа: «Сау бол!» — дейдиле.

Партияны башчылыгъыд
Уллу Хорламны келтирген,
Хар къайда да алчылыгъыд
Байрагъын мийик кѣлтюрген.

Коммунист Халиматны да
Бу хорламда кѣбдю юлюшю.
Анасы Хадижатны да
Къызы эди тюню, тюшю.

Хорламлы къайтырын
Сакълай эди ол къызыны,
Эшитирге кѣб хапарын
Хорлам келтирген джазыны.

Кетеди ай бир, экинчи,
Джууукълашад заман юйге,
Бошалады къыркъ бешинчи,
Джылны санай тенгле бирге.

Санайдыла джылны ала,
Сюймей тенг-тенгни къояргъа.
Бир юйюрча турадыла,
Къарнашлыкъны тутуб алгъа.

Амма, Халимат ауруйду,
Къоймайдыла джаралары.
Кеси да къыйын солуйду,
Юйюнеди энди аллы.

Ашырады узакъ джолуна,
Взводу, туруб саф болуб,
Адресле бериб къолуна,
Кёзлери да суудан толуб:

«Унутмагъыз отубузну,
Къазауатны тар джолларын,
Сакълагъанбыз джуртубузну,
Бутаб джауну зар къолларын.

Керек болса, энтда да биз,
Джурт ючюн терк чыгъарбыз,
Джыланчыча, джауну эзиб,
Алдан-алгъа терк барырбыз», —

Деб, кетеди къыз Халимат,
Темир машинагъа миниб,
Сакълайды анасы Хаджат,
Сагъыш эте, юйге кириб.

Юч джарасы тенг ашланыб,
Къыйнайдыла къызны джанын.
Къабыргъасындан башланыб,
Къымылдатмайд чырт санын.

Ма бу халда анасына
Келеди ол, бир солдатча
Салам айта барысына
Сау аскерден, джигит эрча.

Анасы джити къарайды,
Ыйнанмагъанча болады.
Сора къаты къучакълайды,
Эки кёзю да толады.

Ана джюрек джумушакъды,
Джылайды, кесин тыялмай.
Кюн да арну, бек чууакъды,
Туракълайды джолуна бармай.

Ана сылайды аны бетин,
Кёзюн, къашын, мангылайын.
Къызындады аны эси,
Олтургъаны, тургъаны сайын.

Елкесинде осколкала
Анга джашау бермейдиле,
Кёзлерн да алгъын кибик
Джарыкъ, кесгин кёрмейдиле.

Талай кере джардыла аны,
Болушлукъ а болмады.

Дагъыда бир джардырыгъа
Ол чыртдан да базмады.

Халимат ауур болады,
Къаралады от джарасы.
Джылы къойнуна алады
Джанындан суйген анасы.

«Анам, мен не этсем да,
Джараларым къоймайдыла.
Тебре ары дей бары да,
Санларымы байлайдыла», —

Деб акъыртын шыбырдайды,
Ариу бетин акъ нюр алыб,
Сора кёзлерин джумады,
Ана бетге бетин салыб..

Ма былай болгъанды бизни
Эбзеланы къыз Халимат,
Азатлауда джерибизни,
Эркишича, этген къазауат.

Аны аты, этген иши
Джашар бизде ёмюрлеге,
Джуртум ючюн тюз кюреши
Юлгю болур джаш тёлюге.

1976

Алтын сагъат

Заман джазды, кёк чууакъды,
Ай толубду, ариу акъды,
Тау, тюз, кьол да кеф алгъанды,
Кюн джериме нюр салгъанды.
Эрийдиле къарла, бузла,
Кёк кырдыкда джашла, кызла,
Эркин кёкбаш фермалада,
Этли, джаулу токъ маллада
Ишлейдиле, джырлайдыла,
Къарнашдыла, хорлайдыла,
Будай, нартюх кенг тюзледе,
Гардош, чюгюндюр джерледе,
Аныча кёб хар бир иште,
Тамбла ючюн бу кюрешде.
Бир-бирине тенг соруша,
Артха къалгъаннга болуша,
Халкъым джигер урунады,
Кёгетине къууанады.
Да урунуу къууанчлыды,
Бек сыйлыды, джууаблыды,
Халкъым аны тюз биледи,
Аны ючюн ишле дейди.
Халкъым ишин бек сюеди,
Анда насыбын кёреди.
Адам иш бла эм ариуду,
Адам иш бла махтаулуду.

Ферма башчы Балбу, Зубай,
Устаз Аминат, малчы Добай,
Ийнек саууучу Роза,
Тамара, Соня, Люаза,
Дохтур Шамил, ишчи Ахмат,
Эл тюкенчи къыз Нафисат,
Уста нартюхчу джигер Керим,
Дагъыда минг-минг алчыла
Сабанчыла, тау малчыла,
Сыйлыдыла барыбызгъа,
Джарыкъдыла джолубузгъа,
Биз алагъа ийнанабыз,
Бек сюебиз, махтанабыз.
Ала бла тенг барабыз,
Коммунизмге джол салабыз.
Бу насыбды, эркинликди,
Бу къууанчды, игиликди,
Бу шохлукъду, къарнашлыкъды,
Бу тенгликди, джолдашлыкъды.
Алай а биз таныгъанча,
Джашауда кѣб сынагъанча,
Хайыр ишге аз джарагъан
Анга чюйре, терс къарагъан,
Ишни борчха санамагъан,
Тюз ангыны унамагъан,
Адамла да тюбейдиле,
Тот кылыкъны излейдиле.
Ала кечеде, кюнде да,

Хар заманда, кѣзюуде да
Салкъында кѣб джатадыла,
Бизни артха тартадыла.
Керти сѣзден узакъдыла,
Джолубузгъа тузакъдыла,
Ма аланы юслеринден,
Эски-чирик ишлеринден,
Халкъым бла энтда бирге
Мен сюеме сѣленирге.

* * *

Туугъан халкъым, джаным-кѣзюм,
Сеннегед мени ма бу сѣзюм,
Кѣб чекгенсе, кѣб билесе,
Менден да алгъа кѣргенсе.
Эски заман, худжу заман,
Къаныбызны ичиб хаман,
Кѣб ачыула сынатханды,
Кѣбню джерге къаратханды.
Кѣб къыйынлыкъ келтиргенди,
Кѣбню саудан ѳлтюргенди,
Бир джанындан байла, бийле,
Кечим салмай, джекгендиле,
Бир джанындан афендиле
Мышау, сылхыр этгендиле.
Афендини, молланы да
Сѣзю, иши, къалгъаны да

Халкъгъа тушман, чырмау эди,
Терс, ётюрюк, алдау эди.
Октябрны оту джанды,
Тот бугъоуну юздю, чачды
Эркин джашау, джол да ачды.
Эски заман кюйдю, кетди,
Джангы заман тууду, джетди.
Сен къараса, акъса демей,
Хар адамны ол тенг этди.
Амма, халкъны тенг кёрмеген,
Керилирге онг бермеген,
Къалын, берне адетлени,
Къанлы къара тот бетлени,
Энтда сакъланыб атлары,
Эртде тюшген къанатлары
Тюзге ёшюн бурадыла,
Аллыбызгъа турадыла
Берне даулау, хауле джюрюу,
Ишни суймей, анга кюлюу, —
Бюгюн къыйын ауруудула.
Бурун туугъан зор аудула,
Чирик джолну къучакълагъан,
Артыкъ да бек ыйнакълагъан,
Башына къара ау атхан,
Джамау ючюн бетин сатхан
Бир-бир къайын къызладыла,
Тилге терен базадыла.
Ала уят билмейдиле,

Билирге да суймейдиле,
Берсенг, къара тюлкюдюле,
Бермесенг а, кирпидиле,
Бирин айтмай ётелмейме,
Башын джабыб кетелмейме,
Ким да кёрсюн, билсин аны —
Бу эринчек Аскерханны.
Аскерхан джукъ ишлемейди,
Хакъ кыйынын тишлемейди,
Бетин кюнден джашырады,
Заманын бош ашырады.
Юйден юйге кёб чабады,
Анга сылтау, сёз табады,
Сюзмей, элде джан къоймайды,
Кеси харамдан тоймайды.
Джангы джарыкъ бир тау элде,
Уста малчы Хусейледе,
«Муратымы табдым энди», —
Деб, Халимат джаш келинди.
Хусей да бек къууанады,
Халиматха ийнанады.
Джюрегине таб джанаша,
Джашаууна къол салады.
Биз танийбыз Халиматны,
Ишде джигер къурч къанатны,
Къууанабыз къарыууна,
Махтанабыз махтаууна.
Школ бошаб келгенли да,

Кесин джигер кѣргюзеди.
Халкѣгѣ артыкѣ суюджуреди.
Ишин алыб бир джюрекден,
Юч минг литр хар ийнекден
Сют саугѣаны иш хорламды,
Алгѣ узун баш атламды.
Бу атламын кѣйсхартмайды,
Бир сѣзюн эки айтмайды,
Ишин эрча кѣучакѣлайды,
Малчы сыйын таб сакѣлайды.
Кеси элни кѣууатыды,
Советни да депутатыды,
Москвагѣ да кѣб барады,
Кѣб кере да еч алады.
Кѣрюб, сынаб эл джамагѣат,
Ечге берген алтын сагѣат,
Джарытады жарыкѣ джолун,
Халиматны алтын кѣолун.
Тюнене аскерден келген,
Бююн фермада ишлеген,
Халиматны суюген тенги,
Ачыкѣ кѣлю, тюз джюреги,
Хусей да бек джигер джашды,
Тенглеринден онгду, башды.
Экиси да таныб, билиб,
Бир-бирлерин кѣбден суююб,
Бирге джашаб башлайдыла,
Тенг урунуб джашнайдыла,

Бир-бирлерин сыйлайдыла,
Бир макъамда джырлайдыла,
Бу насыблы джаш тѣлюмдю,
Эскиге уа баш ёлюмдю
Чирик адет, къатын, берне
Къанлыдыла экисине.
Былада ол болмагъанды,
Къара кюбюр толмагъанды.
Аскерхан мынга ышармайды,
Экисине да ышанмайды,
Сокъур джолуна барады,
Бюгюн иши тот-къарады.
Бек махтаиды кеси кесин,
Ангысыны кѣлеккесин.
Халиматха онг бермейди,
Не адамча тенг кѣрмейди.
Къарайды терс, сууукъ, чола,
Тутады кѣб къарантхала,
«Сен келинсе, турма алгъа,
Сагъатынгы къысма къолгъа.
Сагъайгъынчы эл-джамагъат,
Бууунунгдан теш бусагъат.
Келин джарыкъ киймесе да,
Юсюне кюн тиймесе да,
Айыб тюлдю, сен къыйналма,
Ол адетди, бош уялма,
Алтын ариу сагъатынгы,

Табар ючюн муратынгы,
Къайын кызма, тутдур меннге,
«Джаша деб турурма сеннге.
Сюйсенг, сёзюме келирсе,
Бу арбазда сен бегирсе.
Мени сыйлы кёрмесенг а,
Айтханымы бермесенг а,
Къалайгъа да терк джетерме,
Кюнюнгю къарангы этерме».
«Тынгыладым мен, эшитдим,
Тынгыладым кзуу сёзюнге,
Кёб ойландым, сагъыш этдим.
Эски, чирик, тот безинге,
Джаратмадым акъылынгы,
Халкыгъа къаршчы терс ангынгы.
Джаратмадым, айыб этме,
Энди меннге кёб юретме,
Къайры да бар, къайры да джет,
Къалай сюйсенг, сен алай эт.
Мен а алтын сагъатымы,
Табмасам да муратымы,
Сеннге бермем, бош алынма,
Аны ючюн сен джалынма», —
Деб Халимат тюз турады,
Аскерханны кенг урады.
Ол а энтда уялмайды,
Кесин сёзден тыялмайды:
«А кызы, къалай намыссызса,

Къалай бедербет, ассыса,
Тауда ёсген бир кийнкча,
Келин болмаз ма сенича.
Хатерими кёралмайса,
Бир сагъатны бералмайса.
Огъай, атма мени кенгнге,
Ол адамлыкъ тюлдю сеннге,
Мен Хусейге бир айтханлай,
Къысдар сени бек чабханлай,
Сагъат ючюн чачма юйюнгю,
Къаралтма жарыкъ кюнюнгю...»—
Деб Аскерхан къызарады,
Сагъат таба узалады.
Халимат ышарады,
Къолун андан джашырады:
«Сагъатны сен алмагъанса,
Бууунума салмагъанса,
Бу мени тюз къыйынымды,
Халкъым берген иш сыйымды.
Бу мени эл насыбымды,
Беш махтауум, къууанчымды.
Ишим кёбдю, сени кютмем,
Саугъам бла хатер этмем,
Мен аны кёб ыйнакълайма,
Тенглигимсе — деб сакълайма.
Алгъын къартны, сабийни да,
Джарлы къызны, келинни да
Быллай кюню болмагъанды,

Бир мураты толмагъанды.
Энди мен да тенгме къралда,
Урунама джигер алда.
Тенгди бизде хар тиширыу,
Не ише да кючдю кърару.
Иш да тенгди ишлегеннге,
Мен билмейме джашау ёнге.
Берлик тюлме, бош узалма,
Аны ючюн деб бозарма,
Сагъат эсе керек сеннге,
Мени къой да бар тюкеннге.
Анда кёбдю не суйсенг да,
Мен а бермем, таб, кюйсенг да.
Сагъат ючюн кёре эсенг,
Джашау ючюн суюе эсенг,
Кёрме, суйме, излемейме».
Аскерхан бек тютюнлейди,
Халиматха кюкюрейди,
Бедиш, сёгюш да кёб сала,
Уругъа деб ёшюнлейди.
«Сагъатынгы терк бутайым,
Сени дженгил кърутайым.
Сеннге боран этдирейим», —
Деб джаркъагъа ийиледи,
Туруб хыны кериледи.
Халимат артха кегеди,
Сора Хусей да джетеди:

— Нек учаса? Не болгъанды?
Мыйынг къанданмы толгъанды?
Къолунгу нек кѣлтюресе,
Элими нек кюлдюресе?
Сен бер-берден бир тоймайса,
Джашаргъа да тынч къоймайса,
Анам сеннге ненча айтды,
Ненча кере ишге тартды?
Сен а анга тынгыламадынг,
Анангыча сыйламадынг.
Уллу къачына тюкюрдюнг,
Халинг бла кѣб кюйдюрдюнг.
Айыбды бу болумунга,
Налат эски, тот джолунга!
Ол бек кѣбню кюйдюргенди,
Кѣбню да джерге ийгенди.
Энтда аны къоялмайса,
Замандан да уялмайса».
«Да сагъатын нек бермейди,
Къайын кыызча нек кѣрмейди?...» —
Дейди Аскерхан биягъы,
Къалтырай эки джаягъы.
«Келинингди ма Халимат,
Не бергенсе кесинг, бир айт,
Джокъду анга берген затынг,
Джокъду адебинг не уятынг.
Хаман бер-бер деб турма да,

Дауур туююш да кърма да,
Чыкъ да ишле, къруан, кърйнал,
Кереклинги тюкенден ал», —
Дейди Хусей, кърйналады,
Халиматдан да ыйлыгъады.
«Мен кърююмю ишге салсам,
Кърыйныма сагъат алсам,
Сенден болушлукъ изледем,
Меннге тюкен къргюз демем,
Келин тѳренчи ол берсин,
Къролун ачсын, кърашын керсин,
Алай тюлмюдю, кърый аны,
Къруандыр сен Аскерханны,
Кърыйсанг, нохта бау этерме,
Муратыма тынч джетерме,
Джангы келинчик табарма,
Аны хатерсиз тонарма.
Эгечингме, джууаб этме,
Джюрегиме тузну себме», —
Деб Аскерхан бек тилейди,
Джылы джууаб да излейти.
Амма, Хусей тюз джолдады,
Комсомолчу кърурч къролдады,
Аскерханнга терилмейди,
Не кесек да бѳлюнмейди.
«Джалгъан сѳзге тынгылагъан,
Къратын кърююб, къратын алгъан
Джалкъруау-хауле суйген ишти,

Кетмез тамгъа, кир бедишди.
Аллай джолгъа мен бармазма,
Кимни десенг да, алмазма,
Халиматны бек сюеме,
Эм багъалы тенг кѳреме,
Аны бла бирди хатым,
Бирди джолум, ишим, антым.
Бер-бер ючюн аны бузмай,
Хиликкеге, сѳзге салмай,
Эгечимсе, эгешча тур,
Джашаунгу сен тюзге бур.
Артыкъ сѳзню кѳб сѳлешме,
Халимат бла да кюрешме.
Ишле, урун, ишди саугъа,
Махтар халкъынг, тутар алгъа.
Ишлемесенг, атар кенгнге,
Санамаз эгечге, тенгнге.
Башха джууабны сакълама,
Айтыр деб мени джокълама»,—
Деб Хусей да, Халимат да,
Аскерханны кѳююб арта,
Чыгъадыла юйден бирге,
Кетедиле сора ишге.
Аскерхан энтда болмайды,
Эки тенгни тынч кѳюймайды,
Эсги джолуна барады,
Халал ишни кенг урады.
Этгенине кѳыйналмайды,

Тенглеринден уялмайды,
Анасы къарт Сеирни да
Сют фермада болгъанларын,
Кече анда къалгъанларын
Аскерхан таб джаратады
Кёзюн тюзге къаратады.
«Таша барсам, аман болмаз,
Туура алсам, меннге къалмаз», —
Деб отоугъа сюзюледи,
Баш костюмун «джюздюреди».
«Джыла, джарыл, бузул энди,
Сени рысхынг бизге тенгди.
Сагъат ючюн джаным кюйдю,
Бу да андан учуз тюлдю.
Алгъанымы мен айтмазма,
Таб, ёлсенг да, къайтармазма,
Джылны кюбюрде тутарма,
Сора чыгъарыб сатарма,
Арыш-беришге джигерме,
Энтда башхангы юзерме.
Тюз иш бла джубанмазма,
Тёрт санымы кыйнамазма,
Джырта-джулкъа билгенимча,
Мен джюрюрме суйгенимча», —
Деб Аскерхан джол тутады,
Кеси кесин булджутады.
Джасакъ джыяргъа излейди,

Керти сѣзге ийилмейди.
Биле-биле терс айтады,
Джарыкъ джолун къаралтады,
Кеси насыбын сатады,
Адам сыйын къурутады.
Амма, анасы Сеирге,
Джангыз къарнашы Хусейге,
Минг-минг башха джигерлеге,
Тулиарлагъа, эрлеге,
Бу адетле къанлыдыла,
Таш-агъашча ауурдула.
Аскерханча эринчекле,
Халкъ суймеген баришникле,
Аланы бек сакълайдыла,
Унутмай кѣб джокълайдыла.
Алай а не талмайдыла,
Не уа бир къууанмайдыла,
Джашауда джарымайдыла,
Неда джол танымайдыла.
Алагъа эски башчыды,
Ата ана да къаршчыды,
Алагъа кюн да тиймейди,
Аланы джер да суймейди.
«Адам бол деб кѣб кюрешдим,
Таша туура да сѣлешдим,
Айтыр ючюн джарты этмедим,
Джалан сууукъ джюрютмедим.
Амма, сен тынгыламадың,

Комсомолчу той дединг да,
Къууанч этген, кѣрген элди,
Келин бизге джукъ бермеди.
Эсимдеди сѣзюнгю бары,
Джумушагъы, бузу, къары,
Сагъат, костюм да малдыла,
Къыйыныма хакъ, джалдыла.
Къайын къызгъа ол адетди,
Келинге уа сыйды, бетди».
Сеир аны терк тыяды,
Кеси джангыдан къызады:
«Энтда алаймы айтаса,
Кесингими къаралтаса?
Мени джукъгъа да санамай,
Джаннган отхамы тартаса?
Огъай, тоба, элталмазса,
Кючюнг азды, терк арырса,
Сагъыш эт, сокъуранырса.
Мени джолум кенг, джарыкъды,
Ол кимге да тенг, ачыкъды.
Аны баргъан абынмайды,
Джашау ючюн табынмайды,
Анга рысхы кѣбдю бизде,
Кѣбдю байлыкъ элибизде,
Сени дауунг бек терсликди.
Уятсызлыкъ, бетсизликди,
Акъылсызлыкъ, джартылыкъды,
Керти зорлукъ, артыкълыкъды.

Джюрегими ангыламадынг.
Ана сёзюю алмадынг,
Тилегиме кьол салмадынг.
Сагъат ючюн дау ачханса,
Костюмну да мысхыртханса.
Ол адамлыкъ, тенглик тюлдю,
Сениге бедиш, бек кюлкюдю,
Ана кёлюм, къачым урсун,
Берген сютюм харам болсун», —
Дейди Сеир Аскерханнга,
Болуб киргенча тубаннга.
«Ушамайса сен бир джаннга, —
Деб башлайды энтда анга, —
Ана сёзге бюгюлмеген,
Анга багъа, сый бермеген,
Бир джерде тюз ишлемеген,
Бюгюн къыйын тишлемеген
Сеничаны мен билмейме,
Эшитмейме, не кёрмейме...»
Аскерхан бек сагъышланыб,
Сагъат джарасы ашланыб,
Эки кёзюн тик иеди,
Сеирни сёзюн бёледиди.
«Анам! Джангы деб тураса,
Эскини уа кенг ураса,
Адет десенг, унамайса,
Аны бир да сыйламайса.
Эски джолну къой дединг да,

Ол джолланы мен ётгенме,
Сынагъанма, кёб чекгенме,
Ала мени, хатер салмай,
Саламымы бир да алмай,
Кюйдюргендиле джанымы,
Джюрегими, тёрт санымы.
Энди сен да кюкюрейсе,
Ма аланы эниклейсе,
Джоппасынга джекиресе,
Берне-саугъа да излейсе.
Джурча, терен джангыласа,
Халкъыма къаршчы бараса.
Ала эртде ёлгендиле.
Джерге терен киргендиле.
Энди джангыдан къобмазла,
Бизде орун да табмазла.
Келин сайлау, алыуда да,
Анга келиу, барыуда да
Муратыма тюз джетгенме,
Комсомол той да этгенме.
Аны борчу джокъду меннге,
Меничады, билсенг, сеннге...
Кийим, хабджюк, юй, рысхы да,
Адет, джорукъ, сый, насыб да,
Иш болгъанын сен да таны,
Кёр, унутма, атма аны,
Комсомол тойну бирлигин,
Джарыкълыгъын, игилигин,

Ол джолланы мен ётгенме,
Сынагъанма, кёб чекгенме,
Ала мени, хатер салмай,
Саламымы бир да алмай,
Кюйдюргендиле джанымы,
Джюрегими, тёрт санымы.
Энди сен да кюкюрейсе,
Ма аланы эниклейсе,
Джоппасынга джекиресе,
Берне-саугъа да излейсе.
Джурча, терен джангыласа,
Халкъыма къаршчы бараса.
Ала эртде ёлгендиле.
Джерге терен киргендиле.
Энди джангыдан къобмазла,
Бизде орун да табмазла.
Келин сайлау, алыуда да,
Анга келиу, барыуда да
Муратыма тюз джетгенме,
Комсомол той да этгенме.
Аны борчу джокъду меннге,
Меничады, билсенг, сеннге...
Кийим, хабджюк, юй, рысхы да,
Адет, джорукъ, сый, насыб да,
Иш болгъанын сен да таны,
Кёр, унутма, атма аны,
Комсомол тойну бирлигин,
Джарыкълыгъын, игилигин,

Мамургъа да юретгенме,
Танытханма, кѣргюзгенме.
Да тюзюне разы эсенг,
Сеир, Мамур огъай эсенг.
Анга эл да бурулгъанды,
Джашау джангы джол алгъанды.»
Сеирни бу сѣзлерине,
Джити къатыб кѣзлерине,
Аскерхан сакъ тынгылайды,
Сагъыш эте, кѣб къарайды.
Бетин къара тер алады,
Терсин кеси ангылайды
Сѣлеширге ышанлайды,
Алай а джукъ айталмайды.
Таукеллиги джетмесе да,
Кѣлюн айтмай къоялмайды.
«Анам, тюзсе, тюздю бу джол,
Кѣб къыйнадым, сен разы бол», —
Дейди, бетине узала,
Рахат, джууаш, бек уяла.
Айтыры кѣбдю, билмейди,
Ауузуна сѣз келмейди.
Келмесе да, кюн тиеди,
Джангы джолуна минеди,
Джангылычын тюз этеди,
Анасы бла тенг кетеди.
Энди къара сен алагъа,
Тѣртюсю да кириб малгъа,

Бири бирин уста билиб,
Ана, балача, бек суйюб,
Элге юлгю болгъандыла.
Алчылыкъны алгъандыла.
Бюгюн сагъат, костюм, чепкен,
Алтын, кюмюш, хазна деген,
Энчи тюлдю экисине,
Къайын къыз бла келинине.
Аскерхан джаш Халиматны,
Халимат да Аскерханны
Джандан- джаннга суюдиле.
Кюч андады, кѳредиле.
Малчы махтаулу сыйларын
Сакълай, тута биледиле,
Алчы иги сынамларын
Башхалагъа бередиле,
Ма былайды Аскерханны
Мен таныгъан, кѳрген аны,
Тюненеги джангылычы,
Бюгюнню эм баш къууанчы,
«Иги джолгъа бар. Аскерхан,
Муратынгы таб, Аскерхан», —
Дейме энди джюрегимден,
Дейди алай элим бирден.
Амма энтда бир къауумла,
Ишлемеучю къайын къызла,
Тутадыла джолну терсин,
Аскерханны тюненесин.

Келини тынч кьоймайдыла,
Бер-берден да тоймайдыла,
Джангыгъа тюшюнмейдиле,
Кертиге сьуйюнмейдиле.
Мен кимге да тенгме, тюзме,
Былагъа уа джолдаш тюлме,
Была джамау джыядыла,
Джолубузну тыядыла,
Ишге кьынгыр кьарайдыла,
Харамны таб джалайдыла.
Сьуйген халкъым, багъалыса,
Бек махтаулу эм сыйлыса,
Сени джанымча кереме,
Таб, андан да бек сюеме.
Атынг меннге бек уллуду,
Бал, шекерча татыулуду,
Сени ючюн джашагъанма,
Сени ючюн деб джашайма,
Сени ючюн джашарыкъма,
Сени бла тюз, тенг бирге,
Къыйынымы коммунизмге
Къошама эм къошарыкъма.
Ётюрюкню мен сьуймейме,
Кишге да сьуй демейме,
Джашауума ол ыйлыкъды,
Бир ётюрюк — минг къыйынлыкъды.
Мен таныгъан, мен билгенча,
Мен сынагъан, мен кёргенча,

Берне, джамау бош джыртхычды,
Юй чачыугъа таб ачхычды.
Мен таныгъан, мен билгенча,
Мен сынагъан, мен кѣргенча,
Эрикгенлик, хаулелик да,
Анга ушаш хар нелик да,
Тюзге къаршчы «онг» къолдула,
Хакъ ашаугъа кенг джолдула.
Энди къара, айт кѣлюнгию,
Керти, ачыкъ тюз сѣзюнгию.
Уллу айтхан, — уллу кючдю,
Джангы акъыл, эс юлюшдю.
Уллу айтхан дерсди алгъа,
Биз ашыкъгъан тамблагъа.
Анга къаршчы бир да онгмаз
Тутхан иши, джолу болмаз.
Ма къарачы, бююн бизде
Адам адамгъа къарнашды,
Халал тенгди, тюз джолдашды.
«Биреу сау джамагъат ючюн,
Джамагъат да биреу ючюн»
Деген толу хорлагъанды,
Джерни кѣкню да алгъанды.
Бу джашауну билегиди,
Аны джаны джюрегиди.
Бу джашауну чыгыды,
Махтаууду, джарыгъыды.
Ата, ана, келин, къыз да,

Эгеч-къарнаш, барыбыз да
Аны терен ангылайыкъ,
Керти сѣзге тынгылайыкъ.
Ал тизгинде тенг барайыкъ,
Коммунистча урунайыкъ.
Ишибизни бек сюейик,
Олду насыб, унутмайыкъ,
Сыйын мийик кѣлтюрейик.
Энчини алгъа тутмайыкъ.
Эскини терен кѣрмейик,
Джангыгъа кенг джол берейик,
Бютеу кючню — ишге
Коммунизм ючюн кюреширге!

1972

БАШЛАРЫ

НАЗМУЛА

Партия	3
Уллу Ленин джашайса	7
Мени джуртум	9
Туугъан джерим	13
Махтау сеннге	16
Биз сюебиз	20
Москва	21
Фашист уя чачылар	24
Эзербиз джауну — эзербиз	26
Ишден Ишден джанлай эсенг	28
Махтанама	29
Джашил талада	31
Анам	36
Бешик джыр	38
Ой, алтыным	39

Тамара	41
Окъя, хоншум	42
Хапсатны терслейме	44

ПОЭМАЛА

Халимат	53
Алтын сагъат	70

ИБ № 423

Байкулов Абул-Керим Пагоевич

ДАР ОКТЯБРЯ

Стихи и поэмы

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов
Художник В. И. Бекетов
Худож. редактор М. П. Бертник
Технич. редактор Г. М. Хомякова
Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 29-VIII-1977 г.
Подписано в печать 7-XII-1977 г.
Формат 60 x 90¹/₃₂. Печ. л. 3.

Уч.-изд. л. 3,13.

Заказ № 3608.

Тираж 1000 экз.

ВУ 58745.

Цена 43 коп.

Карачаево-Черкесское
отделение
Ставропольского книжного
издательства,
Черкесск, пл. Кирова,
Дом печати.

Карачаево-Черкесская
областная типография,
Черкесск, Первомайская, 47.

Б 18

Байкулов А.-К.

Дар Октября. Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства, 1978.

96 с.

Стихи и поэмы, лучшие произведения автора, написанные в разные годы. Центральная тема — Октябрьская революция, торжество ее идей, дружба народов СССР, патриотический долг перед Родиной.

С (карач.) 2

Б 70403—49—78
М 159 (03)—78 61—78

43 к.